

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรอง ผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิต ด้วยวิธีดั้งเดิมกับการคุ้มครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย

เกวลิน ต่อปัญญาชาณ*

น.ม. (กฎหมายเอกชน), อาจารย์ประจำ

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของไทยและระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป 3) เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบถึงความสอดคล้องและความแตกต่างในมาตรการการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารโดยใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยกับระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป และ 4) เพื่อเสนอแนะแนวทางการบัญญัติเพิ่มเติมและการแก้ไขกฎหมายในการการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย

การวิจัยเรื่องนี้ได้การวิเคราะห์การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยไม่สามารถได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า และความลับทางการค้า และได้ศึกษาและวิเคราะห์การใช้กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย และกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของสหภาพยุโรป ตามระเบียบแห่งสหภาพยุโรปและคณะมนตรีว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหาร เลขที่ 1151/2012 ในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยพบว่ากฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยสามารถให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารได้ แต่มีข้อจำกัดกรณีที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไม่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ หรือกรณีที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่

*น.บ. (เกียรติคุณ), น.บ.ท., น.ม. (กฎหมายเอกชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

แพร์หลายไปหลายท้องที่จะไม่สามารถได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ ประกอบกับข้อจำกัดเรื่องผู้ผลิตต้องอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ และความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติ คำว่า สีนค้ำเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์ ต้องมีวัตถุดิบและกระบวนการผลิตทุกขั้นตอนภายในแหล่งภูมิศาสตร์หรือไม่ ซึ่งระเบียบของสหภาพยุโรปเลขที่ 1151/2012 ไม่ปรากฏข้อจำกัดดังกล่าว เพราะกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของสหภาพยุโรปแบ่งได้เป็น สิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดที่ได้รับความคุ้มครอง และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับความคุ้มครอง ซึ่งการคุ้มครองลักษณะสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับความคุ้มครอง วัตถุดิบหรือกระบวนการผลิตบางขั้นตอนสามารถเกิดนอกแหล่งภูมิศาสตร์ได้ ดังนั้น ข้อจำกัดเรื่องความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติ “สินค้ำที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์” ว่า วัตถุดิบหรือทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตต้องทำในแหล่งภูมิศาสตร์หรือไม่ จึงไม่มีปัญหาในการตีความ นอกจากนี้ระเบียบของสหภาพยุโรปเลขที่ 1151/2012 มีการคุ้มครองลักษณะการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารแม้ไม่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์จะสามารถได้รับความคุ้มครองได้ ดังนั้น จึงปราศจากข้อจำกัดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ หรือกรณีที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แพร์หลายไปหลายท้องที่ และข้อจำกัดเรื่องผู้ผลิตต้องอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ ผู้วิจัยจึงเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พุทธศักราช 2546 มาตรา 3 “สินค้ำเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์” และมีการบัญญัติกฎหมายลักษณะการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารไทย สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ การรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษ การผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม

Geographical Indication and Traditional Specialities Guaranteed with Local Wisdom of Thai Food Protection

Keovalin Torpanyacharn

LL.M. (Private Law), Lecturer of School of Law,
Sukhothai Thammathirat Open University

Abstract

This research was a qualitative research conducted based on the documentary research and in-depth interview with the objectives included : 1) to study concept and theory of intellectual property law; 2) to study concept and theory of protection of geographical indication and traditional speciality guaranteed in Thailand and regulation (EU) No. 1151/2012 of the European Parliament and of the Council; 3) to compare the similarities and differences in the measures to protect local wisdom of food by the geographical indications of Thailand and regulation (EU) No. 1151/2012 of the European Parliament and of the Council; and 4) to propose additional legislation to protect local wisdom in Thai food.

The researcher had studied and analyzed protection of local wisdom of Thai food by intellectual property law and found that local wisdom of Thai food cannot be protected by copyright, patent, trademark or trade secret. While this study found that Geographical Indication of Thailand and Geographical Indication and Traditional Specialty Guaranteed of European Union (the European Council Regulation on Standards for Agricultural Products and Foodstuffs No. 1151/2012) can protect local wisdom of Thai food, there is a limitation in the case of local wisdom of Thai food which is not linked to geographic sources. Local wisdom in Thai food which is widespread cannot be protected by the Geographical Indication Law. In addition, the ambiguity of the provisions of the term “goods originated from geographic sources” is not clear that whether it requires raw material or a process of production at all stages within a geographical source, or not. However, regulation (EU) No. 1151/2012 do not have the same restrictions as previously mentioned. Because the Geographical Indication Law of the European Union is divided into Protected Designation of Origin

(PDO) and Protected Geographical Indication (PGI). Protected Geographical Indication (PGI), some raw material or production processes can be produced outside geographical sources. In addition, regulation (EU) No. 1151/2012 have traditional speciality guaranteed. As a result, even local wisdom of Thai food without a link to geographic sources can be protected. Therefore, there is no restriction on local wisdom of Thai food which is not linked to geographic sources, local wisdom is widespread in many areas and the manufacturer must be in the geographic area only. Thus, the researcher proposed to amend the Geographical Indication Act, B.E. 2546 (2003) Section 3 “Products originated from geographic sources” and additional legislation on traditional speciality guaranteed.

Keywords : Local wisdom, Thai food, Geographical indicator, Traditional speciality Guaranteed

บทนำ

อาหารไทยเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของชาติไทย ในระดับท้องถิ่นอาหารไทยท้องถิ่นถือเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของคนในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อการบริโภคเชิงการท่องเที่ยว การขายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร ทั้งนี้ ยังเป็นการส่งเสริมรายได้ของผู้ผลิตวัตถุดิบ ผู้แปรรูป และผู้ดำเนินกระบวนการในทุกขั้นตอนของการผลิตอาหาร รวมถึงการจ้างงานในพื้นที่ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย

เมื่อพิจารณากฎหมายที่ใช้คุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 เป็นกฎหมายที่สามารถให้ความคุ้มครองแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยได้ แต่มีข้อจำกัดคือ ต้องเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ กล่าวคือ สินค้ามีคุณภาพ คุณลักษณะ หรือชื่อเสียงมีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ด้วยเท่านั้น แต่ถ้าสินค้าอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นไม่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ หรือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แพร่หลายไปหลายท้องถิ่นที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ใดภูมิศาสตร์หนึ่งเป็นการเฉพาะ จะไม่สามารถได้รับความคุ้มครองได้ ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับแหล่งภูมิศาสตร์ หรือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แพร่หลาย เช่น ผัดหมี่โคราช ขนมสาลี่เมืองสุพรรณ ไก่ย่างเขาสวนกวาง ไก่ย่างวิเชียรบุรี ข้าวหลามหนองมน ขนมเปี๊ยะบางเลน ขนมโมจินครสวรรค์ เค้กเมืองตรัง ซอสพริกศรีราชาน้ำบูดู ลอดช่องวัดเจษ เป็นต้น นอกจากนี้ข้อจำกัดสำคัญดังกล่าวแล้วยังมีข้อจำกัดอื่น ได้แก่

(1) ข้อจำกัดเรื่องผู้ผลิตอยู่นอกแหล่งภูมิศาสตร์ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 25 กำหนดให้เฉพาะผู้ผลิตสินค้าซึ่งอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ของสินค้านั้น หรือผู้ประกอบการค้าเกี่ยวกับสินค้านั้นเท่านั้นที่มีสิทธิที่จะใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับสินค้าที่ระบุตามเงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนด ดังนั้น แม้จะมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตอาหาร แต่ผลิตนอกแหล่งภูมิศาสตร์จะไม่สามารถได้รับความคุ้มครองได้ เช่น ไม่สามารถใช้ชื่อคำว่า “หมูย่างเมืองตรัง” ไม่สามารถผลิตนอกเขตจังหวัดตรังที่ระบุไว้ในคำขอจดทะเบียนได้ แม้จะคงขั้นตอนหรือสูตรการผลิตเดิมเช่นเดียวกับการผลิตที่จังหวัดตรัง เป็นต้น

(2) ข้อจำกัดเรื่องนิยามศัพท์กฎหมายในนิยามศัพท์ใน มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 คำว่า “...สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์...” กรณีนี้จึงมีปัญหาที่ต้องพิจารณาว่า กรณีเช่นใดจึงจะถือว่า สินค้านั้นเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์ กล่าวคือ วัตถุดิบหรือขั้นตอนการผลิตทุกขั้นตอนต้องเกิดในแหล่งภูมิศาสตร์หรือไม่ หรือบางขั้นตอนเกิดภายในแหล่งภูมิศาสตร์จะเพียงพอที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

เมื่อศึกษาระเบียบเลขที่ 1151/2012 แห่งสภายุโรปและคณะมนตรีว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหาร ข้อจำกัดข้างต้นไม่ปรากฏ ดังนั้น ผลิตภัณฑ์อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารของสหภาพยุโรปจึงได้รับการปกป้องและส่งเสริมตามกฎหมายครอบคลุมกว่าการคุ้มครองตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทย งานวิจัยฉบับนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อศึกษา เปรียบ

เทียบ และวิเคราะห์การคุ้มครองตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเปรียบเทียบกับ การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่ง รับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของสหภาพยุโรป (ระเบียบ (EC) เลขที่ 1151/2012) ว่า มีหลักการที่ เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการร่างการแก้ไขหรือการบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติม เพื่อให้มีการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมยิ่งขึ้น เพื่อการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา
2. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของไทยและระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป
3. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงความสอดคล้องและความแตกต่างในมาตรการการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารโดยใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยกับระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบัญญัติเพิ่มเติมและการแก้ไขกฎหมายในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย

ขอบเขตการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาแบ่งออกเป็นขอบเขตด้านเนื้อหาและขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา รายละเอียดดังนี้

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาทฤษฎี ด้วบทกฎหมาย แนวคำพิพากษาของศาลที่เกี่ยวข้อง วิทยานิพนธ์ การศึกษา เอกสารประกอบการประชุม สัมมนาทางวิชาการ บทความ บทวิจารณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยและสหภาพยุโรป และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของสหภาพยุโรป และบทสัมภาษณ์จากกลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง สิ้นค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหาร เพื่อนำมาวิเคราะห์ ความสอดคล้องและความแตกต่างในมาตรการการคุ้มครองภูมิปัญญาอาหารโดยใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเปรียบเทียบกับระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมตามระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการบัญญัติเพิ่มเติมกฎหมายในการคุ้มครองภูมิปัญญาอาหารให้ได้รับความคุ้มครองครอบคลุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การวิจัยมีขอบเขตพื้นที่ศึกษาในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดนนทบุรี ในบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วย

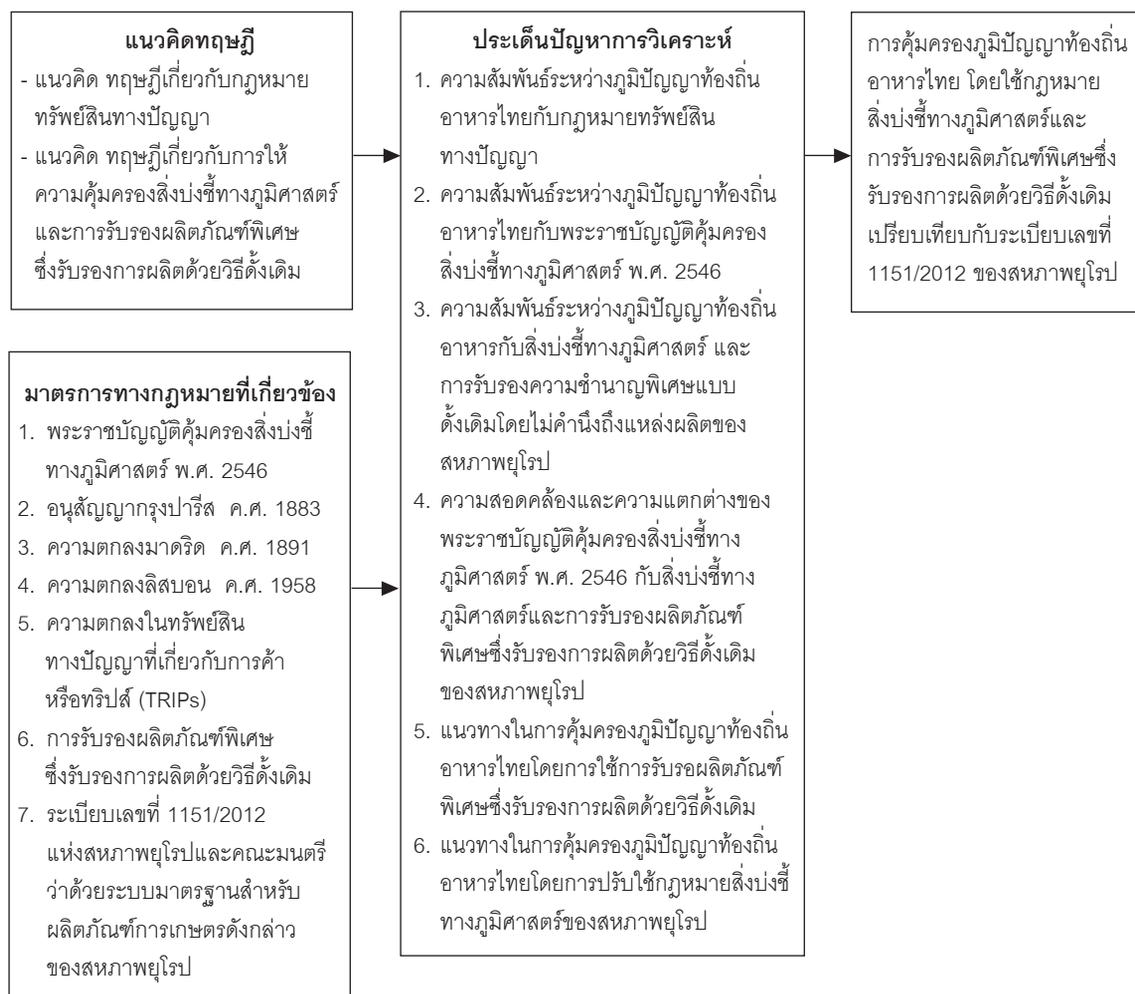
วิธีดั้งเดิม ได้แก่ กลุ่มอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษ ซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม บุคลากรหน่วยงานของรัฐ บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับการส่งออก และประชาชนกลุ่มผู้ผลิตอาหารเพื่อการค้า

2. กรอบแนวคิดในการวิจัย/สมมติฐานการวิจัย

2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สามารถคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยได้ในกรณี

ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยนั้นมีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์เท่านั้น ไม่สามารถคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยที่แพร่หลายไปหลายในพื้นที่ และยังมีข้อจำกัดเรื่องผู้ผลิตอยู่นอกแหล่งภูมิศาสตร์ และคำว่า “...สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์...” ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ยังขาดความชัดเจน จึงต้องวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการบัญญัติเพิ่มเติมกฎหมายในการคุ้มครองภูมิปัญญาอาหารได้อย่างครอบคลุมและชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 สมมติฐานการวิจัย

การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยโดยใช้กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยมีข้อจำกัด การนำหลักกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของสหภาพยุโรปมาใช้จะสามารถช่วยยกระดับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยได้ดียิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้เทคนิคการวิจัยตามลักษณะของการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ การวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เจาะลึก

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของไทยและระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป งานวิจัย บทความต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบข้อมูลเอกสารและข้อมูลเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่จัดทำขึ้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศและต่างประเทศ

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview)

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องโดยการออกแบบเครื่องมือในการตั้งคำถามสัมภาษณ์และให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเครื่องมือวิจัยเพื่อให้

ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามงานวิจัยและเสนอแนะแนวทางการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย โดยใช้กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมเปรียบเทียบกับระเบียบเลขที่ 1151/2012 ของสหภาพยุโรป

โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม กลุ่มบุคลากรหน่วยงานของรัฐ กลุ่มผู้มีความรู้เรื่องการส่งออก และกลุ่มประชาชนกลุ่มผู้ผลิตอาหารเพื่อการค้า เนื่องจากทั้ง 4 กลุ่มนี้ที่มีความรู้ความเข้าใจ และเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) กลุ่มอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม จำนวน 5 คน
- 2) กลุ่มบุคลากรหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 4 คน
- 3) กลุ่มผู้มีความรู้เรื่องการส่งออก จำนวน 1 คน
- 4) กลุ่มประชาชนกลุ่มผู้ผลิตอาหารเพื่อการค้าจำนวน 4 คน

ผลการวิจัย

การศึกษาการวิเคราะห์กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทย กล่าวคือ พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 เปรียบเทียบกับกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของสหภาพยุโรปตามระเบียบเลขที่ 1151/2012 ว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหาร เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมเพื่อการวิเคราะห์แนวทางในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไม่ใช่วัตถุแห่งการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

2. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยกับพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยที่สามารถได้รับความคุ้มครองเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์เท่านั้น กล่าวคือ สินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ ที่ใช้ชื่อนั้น ประกอบกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยโดยใช้กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มีข้อจำกัดประการอื่น ๆ อีก ได้แก่ ข้อจำกัดเรื่องผู้ผลิตอยู่นอกแหล่งภูมิศาสตร์ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 25 กำหนดให้เฉพาะผู้ผลิตสินค้าซึ่งอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์

ของสินค้านั้น หรือผู้ประกอบการค้าเกี่ยวกับสินค้านั้นเท่านั้นที่มีสิทธิที่จะใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับสินค้าที่ระบุตามเงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนด ดังนั้น แม้จะมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตอาหาร แต่ผลิตนอกแหล่งภูมิศาสตร์จะไม่สามารถได้รับความคุ้มครองได้

นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดเรื่องนิยามศัพท์กฎหมายยังขาดความสมบูรณ์ในนิยามศัพท์ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” หมายความว่า ชื่อ สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์และที่สามารถบ่งบอกว่าสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้นเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ดังกล่าว กฎหมายได้ใช้คำว่า “...สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์...” กรณีจึงมีปัญหาที่ต้องพิจารณาว่า กรณีเช่นใดจึงจะถือว่า สินค้านั้นเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์ วัตถุประสงค์หรือขั้นตอนการผลิตบางขั้นตอนสามารถกระทำนอกแหล่งภูมิศาสตร์ได้หรือไม่

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารกับระเบียบ (EU) เลขที่ 1151/2012 ว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหารของสหภาพยุโรป

ตามระเบียบ (EU) เลขที่ 1151/2012 มีความเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารใน 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1 ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดที่ได้รับการคุ้มครอง (Protected Designation of Origin; PDO)

ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารสามารถได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิด

ที่ได้รับความคุ้มครอง (Protected Designation of Origin; PDO) ได้ เมื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารมี วัตถุประสงค์ และกระบวนการผลิตทุกขั้นตอนกระทำใน แหล่งภูมิศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์ไวน์บอโด ของสาธารณรัฐฝรั่งเศส (PDO)¹, ผลิตภัณฑ์ชีส Manouri ของประเทศกรีซ (PDO)², ผลิตภัณฑ์ชีส Tiroler Bergkäse ของประเทศออสเตรีย (PDO)³, Prosciutto di Parma ของประเทศอิตาลี (PDO)⁴ เป็นต้น

3.2 ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ที่ได้รับความคุ้มครอง (Protected Geographical Indication; PGI)

ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารที่มีกระบวนการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งกระทำในแหล่งภูมิศาสตร์ และมีคุณภาพที่มี ลักษณะเฉพาะชื่อเสียง หรือคุณลักษณะอื่นใดอัน เป็นผลมาจากการที่มีแหล่งกำเนิดในพื้นที่ภูมิศาสตร์ นั้น สามารถได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ที่ได้รับความคุ้มครอง Protected Geographical

Indication (PGI) ได้ ตัวอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์ชีสเรียล Gofio canario ของประเทศสเปน (PGI)⁵, České pivo ผลิตภัณฑ์เบียร์ของสาธารณรัฐเช็ก (PGI)⁶, ผลิตภัณฑ์ไวน์ Primorska ของประเทศสโลวีเนีย (PGI)⁷ เป็นต้น

3.3 การคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่ง รับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม Traditional Speciality Guaranteed (TSG)

ไม่คำนึงว่า จะมีการผลิตผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาในแหล่งภูมิศาสตร์ใด เพียงแต่ ต้องแสดงให้เห็นว่า เป็นผลิตภัณฑ์อาหารที่มาจาก รูปแบบการผลิต การแปรรูปหรือการผสมผสานที่ สอดคล้องกับวิธีปฏิบัติแบบดั้งเดิมสำหรับผลิตภัณฑ์ อาหารนั้น ๆ หรือเป็นผลิตภัณฑ์อาหารที่ผลิตจาก วัตถุประสงค์หรือส่วนผสมที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิม เพราะ การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารโดยการใช้ การรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธี ดั้งเดิม (TSG) เป็นการปกป้องวิธีการทางวัฒนธรรม

¹Marie-Claude, Belis-Bergouignan. (2011). Bordeaux Wines: An Archetypal Terroir Cluster?. The Open Geography Journal, 4, 73-90, p.88.

²Food Safety. (2003). INFORMATION NOTE ON PROTECTED DESIGNATION OF ORIGIN (PDO), PROTECTED GEOGRAPHICAL INDICATION (PGI) & TRADITIONAL SPECIALITY GUARANTEED (TSG), p.13. Retrieved from https://www.fsai.ie/uploadedFiles/About_Us/forums/artisan/PDO_PGI_TSG_Info_Note.pdf.

³Tiroler Bergkäse. Retrieved from https://www.patentamt.at/fileadmin/root_oepa/Dateien/Marken/Herkunftsangaben/TirolerBergkaese.pdf.

⁴Prosciutto di Parma. Retrived from http://www.foodietaste.com/FoodPedia_detail.asp?id=410.

⁵Gofio canario. Retrieved from https://www.gobcan.es/cmsgobcan/export/sites/agricultura/galerias/doc/calidad/Documento_unico_IGP_Gofio_Canario.pdf.

⁶Jana Olšovská, Pavel Čejka, Karel Sigler, Věra Höningová. (2014). The Phenomenon of Czech Beer: a review, Czech J. Food Sci, Vol. 32, 2014, No. 4: 309-319, p. 312.

⁷EUROPEAN COMMISSION DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT, List of the last updates in E-Bacchus, p. 53, Retrieved from https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/wine-e-bacchus/updates_en.pdf. http://www.stou.ac.th/Offices/Oaa/OaaOldPage/Professional/Train_Professional/stouJournal/db/bibliography.pdf.

หรือภูมิปัญญา^๘ มุ่งเน้นการส่งต่อทางวัฒนธรรม โดยไม่คำนึงถึงแหล่งภูมิศาสตร์ เช่น ผลิตภัณฑ์เบียร์ Kriek ของประเทศเบลเยียม (TSG)^๙, ผลิตภัณฑ์เค้ก Prekmurska gibanica ของประเทศสโลวีเนีย (TSG)¹⁰, Haggis ของประเทศสกอตแลนด์ (TSG)¹¹, Pumpernickel ของประเทศเยอรมนี¹² เป็นต้น

โดยสรุป ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์สามารถได้รับการคุ้มครอง ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดที่ได้รับความคุ้มครอง (PDO) และความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับความคุ้มครอง (PGI) สำหรับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยคงกระบวนการผลิตดั้งเดิมสามารถได้รับความคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (TSG)

ดังนั้น การคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (TSG) จึงสามารถจัดข้อจำกัดของกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แพร่หลายไปหลายท้องถิ่นซึ่งไม่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ใดเป็นการเฉพาะ และปราศจากข้อจำกัดเรื่องผู้ผลิตอยู่นอกแหล่งภูมิศาสตร์ เพราะการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (TSG) ไม่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ จึงไม่จำกัดว่า ผู้ผลิต

ต้องอยู่ในท้องถิ่นใด จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์อาจารย์ บุคลากร และผู้ค้าอาหารทั้งหมดเห็นด้วยกับการที่ประเทศไทยจะมีการคุ้มครองรูปแบบการคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (TSG) เพราะเป็นประโยชน์กับสินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารมีความหลากหลายและมีคุณค่าเป็นการแสดงออกถึงองค์ความรู้ของผู้คนในประเทศ และเอกลักษณ์ของชุมชนจึงไม่ควรถูกจำกัดเฉพาะแต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์เท่านั้น

ในส่วนของผู้ค้าอาหารมีความเห็นว่า การใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ที่ประเทศไทยมี เป็นประโยชน์กับการค้าขายกับชาวต่างประเทศและการส่งออก แต่ควรมีกระบวนการให้ผู้ค้าเข้าใจและเข้าถึงได้ง่าย และภาครัฐควรกำหนดให้มีตราสัญลักษณ์ที่สะท้อนการคุ้มครองรูปแบบการคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (TSG) เพิ่มเข้ามานอกเหนือจากตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เพื่อใช้กับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยที่ไม่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์จะสามารถส่งเสริมการขายและสื่อถึงเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยต่อผู้บริโภคได้มากยิ่งขึ้น

^๘REGULATIOZN (EU) No. 1151/2012 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 21 November 2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs Article 17 "A scheme for traditional specialities guaranteed is established to safeguard traditional methods of production and recipes by helping producers of traditional product in marketing and communicating the value-adding attributes of their traditional recipes and products to consumers."

^๙The EU's Traditional Specialties Guaranteed Quality Scheme Explained, USDA Foreign Agricultural Service, Retrieved from <https://gain.fas.usda.gov>.

¹⁰Embassy's Newsletter. (2010). Prekmurska Gibanica Registered as EU's Traditional Specialty Guaranteed, Retrieved from <http://www.washington.embassy.si>

¹¹Haggis. Retrived from <http://www.educatipark.com>

¹²Protecting Food Names Guidance on EC Regulatio

3.4 ความแตกต่างของพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ.2546 กับระเบียบ (EU) เลขที่ 1151/2012 ว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหารของสหภาพยุโรป

จากการศึกษาระเบียบเลข1151/2012 แห่งสภายุโรปและคณะมนตรีว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหาร สามารถให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารได้ครอบคลุมกว่ากฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยเนื่องจากแม้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารนั้นจะไม่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ หรือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แพร่หลายไปหลายท้องที่ ผู้ผลิตไม่อยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์สามารถได้รับความคุ้มครองตามการคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (TSG) ได้ เพราะการคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม Traditional Speciality Guaranteed (TSG) ไม่คำนึงถึงความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ดังที่กล่าวข้างต้น เพียงทำให้ปรากฏซึ่งการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตโดยการใช้วัตถุดิบ หรือกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมสามารถได้รับความคุ้มครอง ซึ่งความคุ้มครองลักษณะนี้ไม่ปรากฏในพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ฯ หรือกฎหมายอื่นของไทย

สำหรับความแตกต่างระหว่างสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิด (PDO) กับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (PGI) ของสหภาพยุโรปกับกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยคือ กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยยังมีความไม่ชัดเจนในความหมายของคำว่า "...สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์..." กรณีจึงมีปัญหาที่ต้องพิจารณาว่า กรณีเช่นใดจึงจะถือว่าสินค้า

นั้นเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์ กล่าวคือ วัตถุดิบหรือกระบวนการการผลิตทุกขั้นตอนต้องเกิดในแหล่งภูมิศาสตร์หรือไม่ หรือบางขั้นตอนเกิดในแหล่งภูมิศาสตร์ก็เพียงพอ แต่ตามกฎหมายสหภาพยุโรปมีความชัดเจน เพราะสหภาพยุโรปแบ่งการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ออกเป็นสองประเภท เป็นสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิด (PDO) และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (PGI)

โดยการคุ้มครองสินค้าตามหลักสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิด (PDO) นั้น การผลิตสินค้าทุกขั้นตอนจะต้องกระทำในแหล่งภูมิศาสตร์นั้นเท่านั้น แต่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประเภท (PGI) สามารถมีกระบวนการผลิต หรือมีการเตรียมสินค้าบางส่วนจากท้องที่อื่นได้ ดังนั้น จึงไม่มีปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจน ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ของไทย ซึ่งต้องตีความว่าทุกขั้นตอนการผลิตต้องเกิดในแหล่งภูมิศาสตร์ หรือบางขั้นตอนการผลิตเพียงพอที่จะได้รับความคุ้มครอง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่า วัตถุดิบหรือการผลิตบางขั้นตอนกระทำในแหล่งภูมิศาสตร์ก็เพียงพอที่จะขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ หากขั้นตอนที่ผลิตนอกแหล่งภูมิศาสตร์นั้นไม่ส่งผลทำให้สาระสำคัญของสินค้าเปลี่ยนไป และยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของสินค้าที่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ได้ ในด้านของผู้ค้าหรือผู้ประกอบการมีความเห็นว่า ควรเปิดโอกาสให้การผลิตบางขั้นตอนกระทำนอกแหล่งภูมิศาสตร์ได้ เพราะอาจเกิดกรณีแรงงานขาดแคลน หรือวัตถุดิบไม่เพียงพอหรือขั้นตอนเป็นการบรรจุภัณฑ์ไม่เกี่ยวข้องกับสินค้า จึงควรอนุญาตให้ผลิตนอกแหล่งภูมิศาสตร์เพื่อความสะดวก

4. แนวทางในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยโดยการใช้การรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมตามระเบียบ (EU) เลขที่ 1151/2012 ว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหารของสหภาพยุโรป

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรเสนอพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม เพราะจะสามารถแก้ไขปัญหาข้อจำกัดกรณีที่ดินค้าซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยไม่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์และผู้ผลิตอยู่นอกแหล่งภูมิศาสตร์ได้ จึงเป็นการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยได้ดียิ่งขึ้น ประกอบกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยไม่ควรถูกคุ้มครองเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์เท่านั้น การมีกฎหมายการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมจะส่งผลดีต่อการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยให้ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์อาหารแบบดั้งเดิมทำการตลาดและสื่อคุณลักษณะของสูตรและผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิมให้ผู้บริโภคทราบอันเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้า ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยแพร่หลายมากขึ้น นอกเหนือจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย

ทั้งนี้ รัฐควรแบ่งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจนระหว่างกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งความเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐมีความเห็นเป็นสองแนวทาง แนวทางหนึ่งควรให้อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมการค้าเช่นเดียวกับการส่งเสริมสินค้าผ่านสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ แต่อีกแนวทางหนึ่งมีความเห็นว่า หากเป้าประสงค์

เพื่อต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรม ควรให้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรม

ในด้านของผู้ประกอบการร้านอาหารจากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เป็นข้อดีหากมีการนำความคุ้มครองและตราสัญลักษณ์การรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมมาใช้ ทั้งนี้ รัฐต้องให้ความรู้ควบคู่กับการประชาสัมพันธ์ถึงวิธีการในการเข้าถึงเครื่องหมายและประโยชน์ของการใช้เครื่องหมาย

โดยการคุ้มครองตามระเบียบของสหภาพยุโรปเป็นการคุ้มครองชื่อที่จดทะเบียนและการให้ตราสัญลักษณ์ (TSG) ผู้จดทะเบียนเท่านั้นที่จะสามารถใช้ชื่อที่จดทะเบียนกับสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ และใช้ตราสัญลักษณ์ TSG ได้ ทั้งนี้ ในส่วนของการคุ้มครอง “ชื่ออาหาร” โดยการผูกขาดการใช้ชื่ออาหารแต่เฉพาะกลุ่มบุคคลที่จดทะเบียนตัวอย่างเช่น ระเบียบ (EU) เลขที่ 1151/2012 ว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหารของสหภาพยุโรปนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การคุ้มครองชื่ออาหารไทยไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากอาหารท้องถิ่นไทยหลายชนิดเป็นชื่อสามัญ เช่น ผัดหมี่โคราช ใ้กรอกอีสาน เป็นต้น และเนื่องด้วยกฎหมายไทยใช้เฉพาะในอาณาเขตประเทศไทย ยังไม่มีความตกลงร่วมกันระหว่างประเทศ เช่น ในประเทศสมาชิกของสหภาพยุโรป เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ควรคุ้มครองโดยใช้ตราสัญลักษณ์และการจดทะเบียนก็เพียงพอในการสื่อถึงผู้บริโภค และมีความเหมาะสมกับลักษณะของอาหารไทยมากกว่า ประกอบกับไม่ควรให้มีการผูกขาดการใช้ชื่อ เพราะจะเป็นการขัดขวางต่อการสืบสานและส่งต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย และตามระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

เมื่อยังไม่มีข้อตกลงระหว่างประเทศที่มีสภาพบังคับในระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้น ตามระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงเป็นงานสาธารณะ ประกอบกับองค์การระหว่างประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรงคือ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ตามอนุสัญญามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ไม่ได้มีการอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่มุ่งเน้นถึงการเผยแพร่เป็นสำคัญ ไม่ใช่การหวงกัน ดังนั้น การกำหนดให้สามารถใช้ชื่ออาหารได้แต่เพียงบุคคลหรือกลุ่มที่ขึ้นทะเบียนเท่านั้นจึงไม่เหมาะสมกับประเทศไทย

การนำการคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมของสหภาพยุโรปที่จะนำมาปรับใช้กับกฎหมายของไทย จึงควรเป็นการใช้ตราสัญลักษณ์ เพื่อสื่อถึงผู้บริโภคว่า สินค้าอาหารที่ได้รับตราสัญลักษณ์และจดทะเบียนการคุ้มครองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมนี้ มีการใช้วัตถุดิบและวิธีการแบบดั้งเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการผลิตสินค้าอาหารนั้น แต่ไม่หวงกันการใช้ชื่ออาหารรายการนั้นเฉพาะผู้ที่จดทะเบียน เช่น “ผัดหมี่โคราช” ผู้ประกอบการแม้ไม่จดทะเบียนสามารถใช้ชื่อผัดหมี่โคราชได้ แต่เฉพาะผู้จดทะเบียนเท่านั้นที่จะสามารถใช้ตราสัญลักษณ์การรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษ ซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมกับผลิตภัณฑ์ผัดหมี่โคราชของตน เพื่อเป็นการรับรองว่า ผัดหมี่โคราชที่ใช้ตราสัญลักษณ์นี้เป็นผัดหมี่โคราชที่มีวัตถุดิบหรือกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม

ในส่วนของผู้มีสิทธิจดทะเบียนการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมตามระเบียบ (EU) เลขที่ 1151/2012 ว่าด้วยระบบมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์การเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหารของสหภาพยุโรป ผู้มีสิทธิจดทะเบียนคือกลุ่มบุคคล สำหรับข้อเสนอนี้ของผู้วิจัย เนื่องด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยบางรายการผู้ครอบครองภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นบุคคลไม่ใช่กลุ่มบุคคลหรือในกรณีที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารนั้นเหลือผู้มีความรู้จำนวนน้อย ผู้วิจัยจึงเสนอให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถเป็นผู้ขอจดทะเบียนการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมได้

5. สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546

มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หมายความว่า ชื่อสัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์และที่สามารถบ่งบอกว่าคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ดังกล่าว” มีความไม่ชัดเจนว่า “สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์” นั้น วัตถุดิบหรือบางขั้นตอนสามารถกระทำนอกแหล่งภูมิศาสตร์ได้หรือไม่

เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการขยายตัวของธุรกิจชุมชน ควรบัญญัตินิยามคำว่า “สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์” เพื่อให้รวมถึงกระบวนการผลิตส่วนใดส่วนหนึ่งเกิดขึ้นในแหล่งภูมิศาสตร์ โดยอาจมีการเตรียมสินค้าจากท้องที่อื่นได้ และสามารถนำวัตถุดิบจากท้องที่อื่นได้ โดยมีระดับการคุ้มครองเช่นเดียวกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

(PGI) ของสหภาพยุโรปที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการผลิตกระทำในแหล่งภูมิศาสตร์ก็เพียงพอ

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องก็มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่า วัตถุประสงค์หรือกระบวนการผลิตส่วนใดส่วนหนึ่งเกิดขึ้นในแหล่งภูมิศาสตร์ก็เพียงพอ สำหรับวัตถุประสงค์หรือกระบวนการที่ไม่ส่งผลกระทบต่อเอกลักษณ์ของสินค้าที่สัมพันธ์กับชื่อเสียง คุณภาพ หรือคุณลักษณะของแหล่งภูมิศาสตร์สามารถกระทำนอกแหล่งภูมิศาสตร์ได้ เนื่องจากสามารถแก้ไขปัญหาบางประการ เช่น ความสะดวกในกระบวนการผลิต หรือประหยัดต้นทุนมากกว่า ตัวอย่างเช่น การผสมวัตถุดิบ การบรรจุภัณฑ์ หรือการใช้วัตถุดิบบางอย่างที่ไม่ต้องอาศัยความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ เช่น น้ำตาล เกลือ หรือวัตถุดิบอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งสามารถช่วยในกรณีขาดแคลนแรงงานหรือวัตถุดิบในแหล่งภูมิศาสตร์ไม่เพียงพอ หรือมีราคาแพงได้ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คำว่า “สินค้าเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์” จึงควรหมายความว่า วัตถุประสงค์หรือขั้นตอนการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งเกิดขึ้นในแหล่งภูมิศาสตร์ แต่ทั้งนี้การใช้วัตถุดิบหรือกระบวนการผลิตบางขั้นตอนนอกแหล่งภูมิศาสตร์ต้องไม่กระทบต่อเอกลักษณ์ในส่วนที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์

บทสรุป

ประเทศไทยควรมีการบัญญัติกฎหมายการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมเพิ่มเติม และเพิ่มเติมมาตรา 3 พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ให้มีการกำหนดนิยาม คำว่า “สินค้าเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์”

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยขอเสนอแนวทาง ดังนี้

1. เสนอร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (Sui Generis) โดยมีร่างมาตราต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนี้

มาตรา... ลักษณะการคุ้มครอง

การรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม ผลิตภัณฑ์อาหารต้องมาจากรูปแบบการผลิต การแปรรูปหรือการผสมที่สอดคล้องกับวิธีปฏิบัติแบบดั้งเดิมสำหรับผลิตภัณฑ์อาหารประเภทนั้น หรือผลิตภัณฑ์อาหารผลิตจากวัตถุดิบหรือส่วนผสมที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิม ลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่จะได้รับความคุ้มครองการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (เทียบเคียงกับมาตรา 18 ระเบียบแห่งสหภาพยุโรปเลขที่ 1151/2012)

มาตรา... รายละเอียดในคำขอจดทะเบียน

ในคำขอจดทะเบียนผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมจะต้องเป็นไปตามรายละเอียดซึ่งประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ (เทียบเคียงกับมาตรา 19 (1) ระเบียบแห่งสหภาพยุโรปเลขที่ 1151/2012)

ก. ชื่อเรียกอาหารที่เสนอขอจดทะเบียน
ข. รายละเอียดผลิตภัณฑ์อาหารที่รวมถึงลักษณะทางกายภาพ ทางเคมี ทางจุลชีววิทยา หรือทางประสาทสัมผัสซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์

ค. รายละเอียดวิธีการผลิตซึ่งผู้ผลิตใช้อยู่ ซึ่งอาจรวมถึงลักษณะหรือลักษณะเฉพาะของวัตถุดิบ หรือส่วนผสมที่ใช้ และวิธีการเตรียมผลิตภัณฑ์ และ

ง. องค์ประกอบหลักซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นแบบดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ องค์ความรู้ในการเลือกใช้วัตถุดิบ หรือองค์ความรู้ในการปรุงที่สืบทอดต่อกันมา)

จ. ชื่อและที่อยู่ของบุคคลหรือกลุ่มผู้ขอ (เทียบเคียงกับมาตรา 20 (1) (a) ระเบียบแห่งสหภาพยุโรปเลขที่ 1151/2012)

มาตรา... การคุ้มครองการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม

ผู้ประกอบการรายใด ๆ ที่ทำการตลาดผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นไปตามรายละเอียดซึ่งจดทะเบียน มีสิทธิในการใช้ตราสัญลักษณ์การคุ้มครองการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิม (เทียบเคียงกับมาตรา 23 (1) ระเบียบแห่งสหภาพยุโรปเลขที่ 1151/2012)

2. เพิ่มเติมบทบัญญัติในมาตรา 3 พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ในบทนิยามมาตรา 3 คำว่า “สินค้าเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์”

“สินค้าเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์” หมายความว่า “สินค้าที่วัตถุดิบ และ/หรือการผลิต และ/หรือการแปรรูป และ/หรือการจัดเตรียมได้กระทำภายในเขตพื้นที่แหล่งภูมิศาสตร์”

3. รัฐควรกำหนดการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมให้อยู่ในอำนาจความรับผิดชอบของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดให้ชัดเจน โดยอาจเป็นกระทรวงพาณิชย์ หรือกระทรวงวัฒนธรรม หรือดำเนินการในลักษณะความร่วมมือของทั้งสองกระทรวง

4. ผลักดันกฎหมายการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมในระดับระหว่างประเทศ โดยพัฒนาการรับรองผลิตภัณฑ์พิเศษซึ่งรับรองการผลิตด้วยวิธีดั้งเดิมให้มีผลบังคับใช้ในระดับอาเซียนเช่นเดียวกับสหภาพยุโรป

References

- Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: *Trips Council Regulation (EC) NO. 1151/2012 on the protection of geographical indications and designations of origin for agricultural products and foodstuffs.*
- Bernard O' Connor. (2004). *The Law of Geographical Indication*. London: Cameron May Lid.
- Bodenhause. (2007). *G. H. C. Guide to the Application of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property*. Geneva, Switzerland: WIPO Publication.
- Debra Holland and Helen Pope. (2004). *Eu Food Law and Policy*. Kluwer Law International.
- Dennis Campbell and Susan Cotter. (1995). *International Intellectual Property Law European Jurisdiction*. United Kingdom: John Wiley & Sons.
- Dhanjee, Rajan and Laurence Boissan de Chazournes. (1990). "Trade Related Aspects of Intellectual Property Right (TRIPs): Objectives, Appearances and Basic Principle of the GATT and of Intellectual Property Convention", *Journal of World Trade*. 24 (5), (October).
- Elisabeth Weichselbaum, Bridget Benelam, Helena Soares Costa, *Synthesis report No.6 Traditional Foods in Europe*, The European Food Information Resource.
- Food Safety. (2003). *Information Note on Protected Designation of Origin (PDO), Protected Geographical Indication (PGI) & Traditional Speciality Guaranteed (TSG)*, Retrieved from https://www.fsai.ie/uploadedFiles/About_Us/forums/artisan/PDO_PGI_TSG_Info_Note.pdf.
- Graham Dutfield. (2001). "TRIPS-Related Aspects of Traditional Knowledge" Case Western Reserve *Journal of International Law*, Volume 33 Issue 2, 2001.
- Jana Olšovská, Pavel Čejka, Karel Sigler, Věra Höningová, (2014), The Phenomenon of Czech Beer: a review, *Czech J. Food Sci*, Vol. 32, 2014, No. 4, 309-319, p. 312.
- Lisbon Agreement for the Protection of Appellation of Origin and Their International Registration of October 31, 1958* revised at Stockholm on July 14, 1967, amended on September 28, 1979. And Regulations (as in Force on January 1, 1994) World Intellectual Property Organization, GENEVA, 1994.
- Madrid Agreement for the Repression of False or Deception Indication of Source on Goods of April 14, 1891*, revised at Washington on June 2, 1911, at the Hague on November 6, 1925, at London on June 2, 1934, at Lisbon on October 31, 1958, and Additional Act of Stockholm of July 14, 1967. World Intellectual Property Organization, GENEVA, 1944.

- Marie-Claude, Bélis-Bergouignan. (2011). Bordeaux Wines: An Archetypal Terroir Cluster?, *The Open Geography Journal*, 4, 73-90.
- Paris Convention for the Protection of Industrial Property of 1883. *Regulation (EU) No. 1151/2012 of the Eu Parliament and of the Council of 21 November 2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs.*
- Prosciutto di Parma*. Retrived from http://www.foodietaste.com/FoodPedia_detail.asp?id=410.
- Simon, Lior E. (1988). "Appellation of Origin: The Continuing Controversy. *Northwestern Journal of International Law of Business*, page 132 Retrived from <http://www.weareitaly.net/en/product/Bitto/lombardia/Bitto.html>. The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS).
- World Trade Organization. (2011). *Guide to the TRIPS Agreement Module IV Geographical Indications* [Online], available URL: <https://www.wto.org/english/...e/trips.../modules>